

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Levéltára

Kapitalista kor
/1869- / - 1876 – 1944 - /-1950/

A megye kialakulása, területváltozásai:

Az 1876:33.tc. – amely a kiváltságos területeket beillesztette a megyerendszerbe – alakította ki Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyét, mégpedig Pest-Pilis- és Solt t.e. megyéből /Jánoshida község kivételével/ a Jászkun Kerület Kiskun területéből és a Jászság néhány községéből, pusztájából. E tc. a megye székhelyéül Budapestet tartotta meg. Az új megye végleges területét az 1877: 1. tc. rögzítette. Eszerint a jászkun helységek közül Fülöpszállás, Halas, Kiskunfélegyháza, Kunszentmiklós, Lacháza, Majsa, Szabadszállás, Szank, Lajosmizse, Kerekegyháza, Karajenő, Szentlászló és Kocsér-puszta, valamint egyéb puszták kerültek PPSK megyéhez. Az új megye 1876. szeptember 4-én tartotta alakuló közgyűlését.

A megyeterületben 1944-ig csak kisebb változások történtek: az 1877: 2.tc. Köncsög, Matkó és Bugac pusztákat Kecskemét thj. város hatósága alá helyezte; az 1881: 63. tc. Kisoroszi községet Nógrádtól PPSK vármegyéhez csatolta.

A megye, eleinte 13, később több járásra oszlott. PPSK vármegye közigazgatásának, helységeinek, lakosságának kapitalizmuskori fejlődését érzékelteti a következő táblázat:

Év	Járások száma	Rendezett tanácsú megyei városok száma	Községek szám	Év	Lakosság száma Bp. nélkül
1877	13	6	200	1880	531.728
1944	17	13	217	1941	1.533.851

A rendezett tanácsú városok 1877-ben: Cegléd, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Nagykőrös, Szentendre, Vác.

A megyei városok 1944-ben: Budafok, Cegléd, Kalocsa, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kispest, Nagykőrös, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota, Szentendre, Újpest, Vác.

Hatáskör, önkormányzat:

A megye törvényhatóság volt, melyet elvben egész lakossága /"közönsége"/ alkot, valójában azonban szűk társadalmi rétegeket képviselő törvényhatósági bizottságban testesül meg, s a közigazgatás középfokú teendőit önkormányzati módon maga látja el.

A megye mint törvényhatóság az 1870: 42 tc. alapján a törvény korlátai között gyakorolja az önkormányzatot, közvetíti az állami közigazgatást; foglalkozhat közérdekű és országos ügyekkel is, ezekről más törvényhatóságokkal és a kormánnyal levelezhet, kérvénnyel fordulhat az országgyűléshez. E jogokat az 1886: 21. és az 1929: 30. tc. is fenntartotta ugyan, de a részletekben – más törvényekkel, rendelkezésekkel egyetemben – a kormány és közegei hatáskörének kiterjesztésével a megyei önkormányzatot /autonómiát/ egyre szűkebb keretek közé szorította.

Az 1870: 42. tc. szerint a megye saját belügyeiben önállóan határoz és intézkedik, szabályrendeleteket /statutumokat/ alkot; határozatait és statutumait saját közegeivel hajtja végre; tisztviselőit választja, az önkormányzat és közigazgatás költségeit megállapítja, s a fedezetéről gondoskodik; a kormánnyal közvetlenül érintkezik. A költségvetés megállapítására, ingatlanvételekre és eladásra, kölcsönfelvételre, hivatalok megszüntetésére ill. rendszeresítésére vonatkozó, valamint minden oly határozat, melyre a törvény felsőbb megerősítést rendel: csak miniszteri jóváhagyás után hajtható végre. Gyakorolja az árva- és gyámhatóságot, az árvaügy rendezéséig a divatozó szokások szerint. A megye felírhat az általa törvénybe ütközőnek vagy célszerűtlennek tartott kormányrendeletek ellen. Ha azonban a miniszter követeli a végrehajtást, vagy a megyét eltiltja /másodízben/ határozatának foganatosításától, a kormányrendelet azonnal végrehajtandó. A szabadságos és tartalékos katonák berendelését és az állam veszélyeztetett érdekei miatt halaszthatatlan rendőri intézkedést tartalmazó kormányrendelet ellen csak a végrehajtás után lehet az országgyűléshez felírni. Az országgyűlés által meg nem szavazott adók tényleges behajtása vagy meg nem ajánlott újoncok tényleges kiállítására vonatkozó rendeleteket azonban a törvényhatóság nem köteles végrehajtani.

A megye irányító és felügyelő szerepet töltött be a rendezett tanácsú 1930-tól megyei városok és a községek felett. A községek irányításának megfelelő színvonala érdekében a megyét már régóta járásokra osztották, melynek élén a főszolgabíró állt. A rendezett tanácsú / később megyei/ városok közvetlenül voltak a megye alá rendelve.

A megyei önkormányzat korlátozásának folyamata:

A dualizmus majd az ellenforradalmi rendszer idején a kormányzat fokozatosan korlátozta az önkormányzatokat, így a megyék még meglévő jogkörét is. /A bíraskodási, pénzügyigazgatási jogkört már korábban elvették a megyéktől, korszakunkban a közigazgatás területén igyekezett az alapjában haladó központosításra/.

Az 1876: 6. tc. felállította a törvényhatósági, közigazgatási bizottságot, feladatává téve a megyei szintű állami szervek működésének összehangolását.

Az 1877: 20. tc. országosan rendezte a gyámügyet: korlátozta az alispán hatáskörét, az árvaszék az árvaszéki elnök közvetlen rendelkezése alatt álló szakhatóság lett, mely külön ügyviteli szabályzat szerint működik.

Az 1877: 24. tc. eltörölte a megyei mérnöki állást, hatáskörét a megyénként szervezett államépítészeti hivatalokra ruházta.

Az 1881: 3. tc-vel megszűntek a megyei karhatalmi szervek, szerepüket a m. kir. csendőrség vette át.

Az 1883: 15. tc. szabályozva a megyék háztartását kimondta, hogy a belügyminiszter nemcsak jóváhagyja a költségvetést, hanem új költségvetés készítését illetve abba bizonyos tételek felvételét is elrendelheti. E törvény a megye pótdadó kivetési jogát is korlátozta.

Az 1886: 21. tc. átfogóan rendezte a törvényhatóságokat. Többek között korlátozta a szabályrendelet alkotás jogát, amennyiben ezentúl az csak az érdekelt miniszter jóváhagyásával érvényes. Újabb tisztviselőket vont be a főispán kinevezésének körébe, s általában kiterjesztette a főispán hatáskörét.

Az 1889: 28. tc. a pénzügyigazgatásban már úgylis alig létező törvényhatósági szerepet is szinte megszüntette.

1900-ban államosították a megyék állatorvosi szolgálatát.

Az 1902: 3. tc. felszámolta a megyék vagyongazdálkodási önállóságát. Ezentúl a megyei pénztári teendőket a kir. adóhivatalok, a számvevőségi teendőket pedig a pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számvevőségek látják el.

Az 1913: 52. tc. /mivel a kormány új közigazgatási törvény előmunkálatain dolgozik/ a törvényhatósági tisztviselők 1913 végén lejáró mandátumát 1914 végéig meghosszabbította. A háború kitörése miatt az 1914:49, az 1916:30. és végül az 1923: 2. tc. egészen 1929-ig kitolta a tisztviselők választásának felfüggesztését.

A vármegyei közigazgatást átfogóan szabályozó 1929: 30. tc. tovább nyírbálta az autonomikus jogokat. Megnövekedett a kormányellenőrzés, a kormány pl. megkapta a törvényhatósági bizottság felosztatásának jogát is. A törvényhatósági bizottság tagjai közé bejutottak a vallásfelekezetek, érdekképviselők és a szakszerűség, azaz az állam képviselői. A tisztviselőket /kivéve az alispánt/ ezután élethossziglan választják.

1936-ban a tisztiorvosi szolgálat kivált a törvényhatóságok szervezetéből.

Az 1939-re esedékes törvényhatósági választásokat 1 évre, majd 1941-ben bizonytalan időre elhalasztották.

Az 1942: 22. tc. kimondta, hogy a tisztviselők választása megszűnik, minden tisztviselőt az alispántól a községi jegyzőig, a belügyminiszter nevezi ki. Ezzel a minimumra csökkent a megyei önkormányzat.

Megyei szervek, tisztviselők: /részletesen 1., az egyes szerveknél!/

A megye élén az államfő által kinevezett főispán állt.

A törvényhatóság jogkörét a törvényhatósági bizottság területileg gyakorolta. A fontosabb ügyek tárgyalását az állandó választmány ill. 1929-től a kisgyűlés készítette elő. A törvényhatósági bizottmány fő választmányai voltak:

igazoló választmány
állandó bíráló választmány
kijelölő választmány
központi választmány
összeférhetetlenségi bizottság

A megye első választott tisztviselője, a tisztikar feje az alispán volt.

További fő tisztviselők:

Központi tisztviselők: főjegyző /az alispán helyettese/
tisztügyész
árvaszéki elnök
főpénztárnok /1902-ig/
főszámvevő
főorvos
főmérnök /1877-ig/
levéltárnok
állatorvos
tűzrendészeti felügyelő

Kültisztviselők: főszolgabíró
szolgabíró
járás orvos
járás mérnök
járás pénztárnok /1902-ig/
csendbiztosok /1881-ig/

Önálló hatóság: közigazgatási bizottság

